

УДК 796.41-056.26-053.2

ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ВАРІАТИВНОГО МОДУЛЯ «ФІТНЕС» У ПРОЦЕС ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ СЛУХУ

Роман Іваницький¹, Алла Альошина¹, Олександр Бичук¹

¹ Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, aleshina1012@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-02-59-63>

Анотації

Актуальність. Адаптивне фізичне виховання – новий напрям у науковому та освітньому просторі, який потребує постійного розвитку й удосконалення, за допомогою пошуку нових форм і методів роботи з дітьми, котрі мають різні вади в індивідуальному розвитку. Аналіз наукової та науково-методичної літератури, Інтернет-джерел й ознайомлення з практикою роботи спеціальних шкіл для дітей із вадами слуху дає підставу стверджувати, що зміст програм із фізичного виховання для цієї категорії школярів є недостатньо розробленим. **Мета дослідження** – вивчити можливість впровадження елементів фітнесу в процес фізичного виховання дітей із вадами слуху. У процесі дослідження ми використовували *такі методи*, як аналіз науково-методичних літературних та Інтернет-джерел, синтез, систематизація, конкретизація. **Результати дослідження.** Ураження слухового аналізатора позначається на роботі вестибулярного й кінестетичного апаратів, що супроводжується затримкою формування прямостояння, порушенням м'язового тону та здатності підтримки рівноваги, недорозвиненням просторової орієнтації, утрудненнями в диференціації рухових відчуттів і виконанні складнокоординаційних рухів. У зв'язку з цим важливого значення набуває впровадження в спеціальній школі для дітей означеної нозології відповідної системи педагогічних заходів, яка б забезпечувала належний рівень розвитку фізичних якостей у поєднанні з корекційно-оздоровчою спрямованістю процесу адаптивного фізичного виховання. **Висновки.** Наявність суперечностей між психологічними, соціальними й фізичними потребами дітей із вадами слуху та їхніми можливостями визначає пошук і наукове обґрунтування ефективних шляхів корекції наявних у них рухових порушень засобами адаптивного фізичного виховання, зокрема впровадженням варіативного модуля «Фітнес» із використанням таких його видів, як «Степ-аеробіка», «Фітбол-гімнастика», «Пілатес» та «Стабілізація», і відповідного обладнання, зокрема еспандера-тренажера «Метелик», еспандера «Mini Bands», гумових стрічок, обручів для Пілатесу, степ-платформ, фітболів, балансувальних платформ.

Ключові слова: рухова активність, адаптивне фізичне виховання, вади слуху, варіативний модуль, елементи фітнесу.

Роман Іваницький, Алла Алёшина, Александр Бычук. К вопросу целесообразности внедрения вариативного модуля «фитнес» в процесс физического воспитания детей с недостатками слуха. Актуальность. Адаптивное физическое воспитание – новое направление в научном и образовательном пространстве, которое требует постоянного развития и совершенствования путем поиска новых форм и методов работы с детьми, имеющими различные недостатки в индивидуальном развитии. Анализ научной и научно-методической литературы, Интернет-источников и ознакомление с практикой работы специальных школ для детей с недостатками слуха позволяет утверждать, что содержание программ по физическому воспитанию для этой категории школьников недостаточно разработанное. **Цель исследования** – изучить возможность внедрения элементов фитнеса в процесс физического воспитания детей с недостатками слуха. В процессе исследования мы использовали *такие методы*, как анализ научно-методических литературных и Интернет-источников, синтез, систематизация, конкретизация. **Результаты исследования.** Поражение слухового анализатора сказывается на работе вестибулярного и кинестетического аппаратов, сопровождается задержкой формирования прямостояния, нарушением мышечного тонуса и способности поддержания равновесия, недоразвитием пространственной ориентации, затруднениями в дифференциации двигательных ощущений и исполнении сложнокоординационных движений. В связи с этим важное значение приобретает внедрение в специальной школе для детей указанной нозологии соответствующей системы педагогических мероприятий, обеспечивающей должный уровень развития физических качеств в сочетании с коррекционно-оздоровительной направленности процесса адаптивного физического воспитания. **Выводы.** Наличие противоречий между психологическими, социальными и физическими потребностями детей с недостатками слуха и их возможностями определяет поиск и научное обоснование эффективных путей коррекции имеющихся у них двигательных нарушений средствами адаптивного физического воспитания, в частности внедрением вариативного модуля «Фитнес» с использованием таких его видов, как «Степ-аэробика», «Фитбол-гимнастика», «Пілатес» и «Стабілізація», а также соответствующего оборудования: эспандера-тренажера «Бабочка», эспандера «Mini Bands», резиновых лент, обручей для Пілатеса, степ-платформ, фітболів, балансирувочних платформ.

Ключевые слова: двигательная активность, адаптивное физическое воспитание, недостатки слуха, вариативный модуль, элементы фитнеса.

Roman Ivanitsky, Alla Aleshina, Alexander Bychuk. On the question of the feasibility of introducing the variable module "fitness" in the process of physical education of children with hearing impairments. Novelty. Adapted Physical Education is a new branch in science and educative field. It needs a content development and improvement by finding new forms and methods of work with special needs children. Analysis of science and teaching literature & Internet sources, studying of work of special schools for children with hearing disorders shows that content of physical training programs for such children is undeveloped. **Purpose of investigation** – to study the possibility of implementation of fitnesses in physical training of children with hearing disorders. The next methods of investigation were used: analysis of science and methodical literature and Internet sources, synthesis, filing, specification. **Results of Investigation.** Disorders of acoustic analyzer reflect on vestibular and kinetic functions and provide delay of vertical position formation, muscular dystonia, instability, arrested development of space orientation, difficulties in motor differentiation and performance of precise movements. Due to this fact the implementation of special pedagogical system in school for children with hearing disorders. Such system could ensure corresponding level of physical education. **Conclusions.** The presence of contradictions between psychological, social and physical demands and possibilities of children with hearing disabilities helps us to define the scientific support of effective ways of correction of motor disorders by methods of adapted physical education such as variable module «Fitness» and its types «Step-aerobics», «Fitball-gym», «Pilates» and «Stabilisation». The special equipment used for this: pulley weights trainer «Butterfly» pulley weights «Mini Bands», stretch bands, pilates hoops, step-platforms, fitballs, balance platforms.

Key words: motor activity, adapted physical education, hearing disorders, variable module, elements of fitness.

Вступ. Як відомо, сучасне суспільство розвивається на основі ідей гуманізації, що передбачають розкриття й реалізацію творчого потенціалу кожної людини, у тому числі й людей із вадами розвитку. На сьогодні існує негативна тенденція щодо збільшення кількості осіб з особливими потребами. Причина цього – зовнішні та внутрішні чинники [1; 5; 6; 10; 12].

Заняття фізичною культурою з дітьми, які мають вади слуху, є складовою частиною процесу навчання й виховання. Мета адаптивного фізичного виховання – формування та розвиток рухової активності, фізичних і психічних здібностей, що забезпечують адаптацію людини до свого стану здоров'я, довкілля, суспільства й різних видів діяльності. При правильній організації та спеціальному підході до цього процесу заняття сприяють ефективному засвоєнню навчальної програми, формуванню розвинутої особистості та в подальшому – її соціалізації й успішному оволодінню сучасними професіями [1; 2; 5; 11].

Так, у дослідженні І. М. Ляхової [10] наголошено на тому, що демократичні та економічні перетворення, які відбуваються в Україні на початку ХХІ ст., зумовили необхідність суттєвих змін у системі освіти, що відображено в Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Національній програмі «Діти України» та інших офіційних державних документах. У них наголошено, що діти з особливостями психофізичного розвитку потребують особливої турботи; указано про потребу оновлення змісту освіти, упровадження нових підходів, форм, методів навчання й виховання, які б відповідали потребам розвитку особистості цих дітей, сприяли розкриттю талантів, їхніх розумових і фізичних здібностей; визначається пріоритетність забезпечення їм повноцінної життєдіяльності, оптимальних умов для максимальної соціально-трудової реабілітації.

Усе вищевикладене дає підставу стверджувати про створення сприятливих умов для розробки нових педагогічних технологій і підходів до організації навчання й виховання дітей із вадами слуху.

Мета дослідження – вивчити можливість упровадження елементів фітнесу в процес фізичного виховання дітей із вадами слуху.

Методи дослідження. У процесі дослідження ми використовували такі методи, як аналіз науково-методичних літературних та Інтернет-джерел, синтез, систематизація, конкретизація.

Результати дослідження. Як засвідчує аналіз літературних джерел [4; 6; 8; 10], утрата слуху, особливо в ранньому віці, негативно впливає на формування особистості дитини, розвиток функціональних систем і гальмує її соціальну та психологічну адаптацію. Вивчення змін у функціональних системах, що взаємодіють і впливають на слуховий аналізатор, має суттєве значення не лише для діагностування хвороби та викликаних нею ускладнень, але й для обґрунтування й вибору ефективної методики корекції рухових порушень у дітей із вадами слуху.

Проведений аналіз наукових досліджень засвідчив, що порушення рухової сфери дітей із вадами слуху взаємопов'язані й зумовлені загальними причинами: ступенем функціонування вестибулярного апарату, структурою вади слухового апарату, недостатністю мовної функції, скороченням обсягу інформації, що надходить, а також станом рухового аналізатора [3; 5; 6; 10].

У більшості дітей із вадами слуху чітко простежуємо недостатній рівень сформованості координаційних здібностей, які покладено в основу побутових рухових навичок і вмінь, у зв'язку з чим їх корекція та розвиток у цій категорії дітей мають велике значення для адаптації й реалізації в суспільстві [5; 7; 9; 10].

Ураження слухового аналізатора позначається на роботі вестибулярного та кінестетичного апаратів, що супроводжується затримкою формування прямостояння, порушенням м'язового тону й здатності підтримки рівноваги, недорозвиненням просторової орієнтації, утрудненнями в диференціації рухових відчуттів і виконанні складнокоординаційних рухів. У зв'язку з цим важливого значення набуває впровадження в спеціальній школі для дітей означеної нозології відповідної системи педагогічних заходів, яка б забезпечувала належний рівень розвитку фізичних якостей у поєднанні з корекційно-оздоровчою спрямованістю процесу адаптивного фізичного виховання [5; 6; 9; 11].

Основна мета навчального предмета «Фізична культура» для глухих – зміцнення здоров'я, фізичного розвитку та корекція його порушень, формування основ здорового способу життя; оволодіння руховими навичками прикладного характеру; розвиток рухових якостей (сили, швидкості, витривалості й ін.); виховання позитивного ставлення до занять фізичними вправами; моральних, вольових якостей (сміливості, наполегливості та ін.); розвиток навичок мовленнєвого спілкування [1; 5; 10; 11].

Мета предмета «Фізична культура» реалізовується застосуванням комплексного підходу до виконання загальних навчальних і специфічних корекційно-розвивальних завдань.

Державні стандартні вимоги програми з фізичної культури для глухих не відрізняються від вимог масових загальноосвітніх установ.

Програма з фізичної культури характеризується спрямованістю на реалізацію принципу варіативності. Навчальну програму побудовано за модульною системою. Вона містить інваріантну й варіативну складові частини. Змістове наповнення варіативного компонента навчальний заклад формує самостійно із модулів, запропонованих навчальною програмою. Водночас практично кожен вид спорту може бути представлений у вигляді варіативного модуля, оскільки фахівці фізичної культури можуть розробляти свої варіативні модулі до цієї програми [5; 10; 11].

Варіативний модуль складається з трьох розділів. До розділу «Зміст навчального матеріалу» внесено теоретичні відомості, спеціальну фізичну підготовку та засоби фізичного виховання, які характерні для цього модуля, навчальні нормативи й перелік обладнання. Розділ «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки глухих» зорієнтований на якісне засвоєння знань, умінь і навичок поданого матеріалу. Розділ «Спрямованість корекційно-розвиткової роботи та очікувані результати» зокрема передбачає проведення на уроках фізичної культури роботи з розвитку в глухих школярів здатності розуміння й відтворення усної мови, із формування словникового запасу [1; 2; 10; 11].

Критеріями відбору варіативних модулів є наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів. Бажання школярів визначається обов'язковим письмовим опитуванням наприкінці навчального року [1; 2; 11].

На сучасному етапі розвитку суспільства виникає потреба до впровадження в процес адаптивного фізичного виховання тих видів спорту, які затребувані часом, зокрема фітнесу та туризму.

Так, на нашу думку, упровадження варіативного модуля «Фітнес» у навчальний процес є більш реальним, оскільки обладнання для проведення занять досить різноманітні, не потребують великих площ, прості у використанні й доступні за ціною. На особливу увагу заслуговують такі засоби, як еспандер «Метелик», еспандер «Mini Bands», координаційна драбина, обруч для пілатесу, степ-платформа, балансувальні платформи, гумові стрічки для фітнесу, набір для фітнесу «Trening Set». Ми пропонуємо ввести до варіативного модуля «Фітнес» такі його різновиди, як «степ-аеробіка», «фідбол-гімнастика», «пілатес» та «стабілізація».

Упровадження варіативного модуля «Фітнес» зумовлено також тим, що в процесі досліджень доведено: цілеспрямовані фізичні вправи комплексного характеру (комплекси аеробіки з предметами й без предметів, степ-джогінг, ігрові завдання й естафети), вправи на формування та зміцнення правильної постави й статико-динамічні є ефективними засобами корекції та розвитку рухової сфери дітей із вадами слуху. Також з'ясовано, що їх широке впровадження в практику фізичного виховання дітей із вадами слухової функції сприяє підвищенню інтересу до занять фізичною культурою, активізації рухової діяльності, створення та розширення бази рухів і мовленнєвого досвіду, що відіграє важливу роль в опануванні нових рухових дій [8; 9; 11; 12].

Ураховуючи, що наповненість класу дітей із цією нозологією не перевищує 12 осіб, можна застосовувати, як варіант, колове тренування з використанням перерахованого вище обладнання та застосуванням вправ, що сприяють розвитку вертикальної стійкості тіла й статичної рівноваги [6; 9; 11; 12].

Саме тому ми пропонуємо розробити та впровадити в навчальний процес технологію розвитку рухової сфери школярів із вадами слуху, засобами фітнесу, яка сприятиме підвищенню їхньої рухової активності й соціалізації в сучасний ритм життя.

Висновки. Наявність суперечностей між психологічними, соціальними та фізичними потребами дітей із вадами слуху і їхніми можливостями визначає пошук і наукове обґрунтування ефективних способів корекції наявних у них рухових порушень засобами адаптивного фізичного виховання, зокрема впровадженням варіативного модуля «Фітнес» із використанням: «степ-аеробіки», «фідбол-гімнастики», «пілатесу» та «стабілізації» й відповідного обладнання, зокрема еспандера-тренажера «Метелик», еспандера «Mini Bands», гумових стрічок, обручів для пілатесу, степ-платформ, фідболів, балансувальних платформ.

Перспективи подальших досліджень. Для розробки, реалізації та впровадження в процес фізичного виховання варіативного модуля «Фітнес» потрібно детально вивчити проблему впровадження сучасних інформаційних технологій у навчальний процес дітей із вадами слуху.

Джерела та література

1. Belikova N., Indyka S., Ulyanytska N., Podubinska S., Krendelieva V Perspectives for Implementation of New Variative Modules of «Physical Culture. Grades 5–9» Training Program. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки/уклад. А. В. Цьось, С. Я. Индика. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. № 3(39). С. 140–146.
2. Альошина А. І., Бичук О., Іваніцький Р. Впровадження елементів фітнесу у процес фізичного виховання дітей з вадами слуху. *Фізична активність і якість життя людини*: зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (22–24 трав. 2018 р.)/уклад.: А. В. Цьось, С. Я. Индика. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. С. 54.
3. Ващук Л., Цьось А., Дудич А., Юрченко І. Реалізації індивідуальних фітнес-програм у системі самостійних занять старшокласниць фізичними вправами. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. праць Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки/уклад. А. В. Цьось, С. Я. Индика. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 4(36). С. 29–38.
4. Гончарова Н. М. Досвід впровадження здоров'яформуючих технологій в системі освіти дітей. *Матеріали I Всеукраїнської електронної науково-практичної конференції з міжнародною участю* (Київ, 17 трав. 2018 р.)/ред. Г. В. Коробейніков, В. О. Кашуба, В. В. Гамалій. Київ: НУФВСУ, 2018. С. 121–123.
5. Евсеев С. П. Теория и организация адаптивной физической культуры: учебник: в 2 т./под общ. ред. С. П. Евсеева. Москва, 2007. 448 с.
6. Іваніцький Р., Альошина А., Бичук О. Розвиток та корекція рухової сфери дітей із вадами слуху в процесі фізичного виховання. Сучасний етап. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт*: журнал/уклад. А. В. Цьось, А. І. Альошина. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. Вип. 27. С. 98–102.
7. Кашуба В., Сторожик А., Демчук С. Характеристика вертикальної стійкості тіла людини і її особливості в школярів із порушеннями слуху. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. Вип. 16. С. 89–93.
8. Кашуба В. О., Ричок Т. М. Популяризація сучасних форм рухової активності серед школярів з сенсорними порушеннями, шляхом використання мультимедійних технологій. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Фізична культура»*. Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2017. № 25–26. С. 154–160.
9. Кашуба В. О., Маслова О., Ричок Т. Технологія корекції фізичного стану школярів з вадами слуху в процесі фізичного виховання. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*: наук.-теорет. журн. Київ: Олімп. літ., 2018. № 1. С. 42–48.
10. Ляхова І. М. Корекційно-педагогічні основи фізичного виховання дітей зі зниженим слухом (теоретико-методичний аспект): [монографія]/Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2005. 506с.
11. Фізична культура. Навчальні програми для 5–9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для глухих/[уклад. Шеремет Б. Г., Форостян О. І., Лещій Н. П., Малій В. М.]. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2014. 53 с.
12. Юрченко О. А. Обґрунтування програми формування моторики дітей молодшого шкільного віку з послабленим зором в процесі фізичного виховання. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. Луцьк. 2012. № 4. С. 209–214.

References

1. Belikova N., Indyka S., Ulyanytska N., Podubinska S., Krendelieva V. (2017). Perspectives for Implementation of New Variative Modules of «Physical Culture. Grades 5–9» Training Program. *Fizyczne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*: zb.nauk.pr. SNU im. Lesi Ukrainky. Lutsk: SNU im.Lesi Ukrainky, no. 3 (39), 140–146.

2. Aloshina A., Bichuk O., Ivanickij R. (2018). Vprovadzhennya elementiv fitnesu u proces fizichnogo vihovannya ditej z vadami sluhu [Introduction of elements of fitness is in the process of physical education of children with hearing impairment]. *Fizichna aktivnist i yakist zhittya lyudini: zb. tez dop. II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (22–24 trav. 2018 r.)*. Luck : Shidnoyevrop. nac. un-t im. Lesi Ukrayinki, 54.
3. Vashuk L., Tsos, A., Dudich A., Yurchenko I. (2015). Realizaciya individualnih fitnes-program u sistemi samostijnih zanyat starshoklasnic fizichnimi vpravami [The realization of the individual fitness programs in the system of doing exercises independently for high school girls]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi: zb.nauk.pr. SNU im. Lesi Ukrainky. Lutsk: SNU im. Lesi Ukrainky*, no. 4 (36), 29–38.
4. Goncharova N. M. (2018). Dosvid vprovadzhennya zdorov'yaformuyuchih tehnologij v sistemi osviti ditej [Experience of introduction of healthforming technologies is in the system of education of children]. *Materiali I Vseukrayinskoyi elektronnoyi naukovopraktichnoyi konferenciyi z mizhnarodnoyu uchastyu*. K.: NUFVSU, 121–123.
5. Evseev S. P. (2007). *Teoriya i organizaciya adaptivnoj fizicheskoy kultury [Theory and organization of adaptive physical culture]: ucheb.: v 2 t. M., 448.*
6. Ivanickij R., Aloshina A., Bichuk O. (2017). Rozvitok ta korekciya ruhovoyi sferi ditej iz vadami sluhu v procesi fizichnogo vihovannya. Suchasnij etap [Development and correction of the motor sphere of children with hearing impairment in the process of physical education. the modern stage] *Molodizhnij naukovij visnik Shidnoyevropejskogo nacionalnogo universitetu imeni Lesi Ukrayinki*, vyp. 27, 98–102.
7. Kashuba V., Storozhik A., Demchuk S. (2014). Harakteristika vertikalnoyi stijkosti tila lyudini i yiyi osoblivosti v shkolyariv iz porushennyami sluhu [Characteristics of vertical stability of the human body and its features in pupils with hearing impairment]. *Molodizhnij naukovij visnik Shidnoyevropejskogo nacionalnogo universitetu imeni Lesi Ukrayinki*, vyp. 16, 89–93.
8. Kashuba V. O., Richok T. M. (2017). Populyarizaciya suchasnih form ruhovoyi aktivnosti sered shkolyariv z sensornimi porushennyami, shlyahom vikoristannya multimedijnih tehnologij [Popularization of modern forms of motive activity is among school children with sensory violations, by the use of multimedia technologies]. *Visnik Prikarpatського universitetu. Seriya «Fizichna kultura»*, no 25–26, 154–160.
9. Kashuba V. O., Maslova O., Richok T. (2018). Tehnologiya korekciyi fizichnogo stanu shkolyariv z vadami sluhuv procesi fizichnogo vihovannya [There is technology of correction of bodily condition of school children with hearing impairment in the process of physical education]. *Naukovo-teoretichnij zhurnal «Teoriya i metodika fizichnogo vihovannya i sportu»*, no 1, 42–48.
10. Lyahova I. M. (2005). Korekciyno-pedagogichni osnovi fizichnogo vihovannya ditej zi znizhenim sluhom (teoretiko-metodichnij aspekt) [Correctional and pedagogical bases of physical education of children with reduced hearing (theoretical and methodical aspect)]: monografiya. Zaporizhzhya: GU «ZIDMU», 506.
11. Sheremet B. G., Forostyan O. I., Leshij N. P., Malij V. M. (2014). *Fizichna kultura. Navchalni programi dlya 5–9 (10) klasiv specialnih zagalnoosvitnih navchalnih zakladiv dlya gluhih*. K.: Ministerstvo osviti i nauki Ukraini, 53.
12. Yurchenko O. A. (2012). Obgruntuvannya programi formuvannya motoriki ditej molodshogo shkilnogo viku z poslablenim zorom v procesi fizichnogo vihovannya [Substantiation for the program of motility formation of junior school children with impaired vision in the process physical education]. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi: zb.nauk.pr. VNU im. Lesi Ukrainky. Lutsk: VNU im. Lesi Ukrainky*, no. 4, 209–214.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2018 р.